

KÚRIA

4/2013. BJE. szám

A Kúria Büntető Kollégiuma, mint Büntető Jogegységi Tanács a Kúria Büntető Kollégiumának vezetője által indítványozott jogegységi eljárásban Budapesten, a 2013. év július hó 8. napján tartott ülésen meghozta a következő

jogegységi határozatot:

A Legfelsőbb Bíróságnak az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú Irányelvének III. részének helyébe az alábbi jogegységi határozat lép.

I n d o k o l á s

I.

A Kúria Büntető Kollégiumának vezetője a 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 33. §-a (1) bekezdésének a) pontjában írt jogkörével élve a Bszi. 32. §-a (1) bekezdésének a) pontja alapján a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében jogegységi eljárás lefolytatását és jogegységi határozat meghozatalát indítványozta. Álláspontja szerint ugyanis a Legfelsőbb Bíróság 15. számú, az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló Irányelvének a jogos védelem kérdéseit tárgyaló III. része - alapvetően a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 2013. év július hó 1. napján történt hatályba lépésére tekintettel - újjáalkotásra szorul.

A legfőbb ügyész maga is szükségesnek tartotta, hogy a Kúria a 15. számú Irányelv III. részének helyébe lépő jogegységi határozatot hozzon.

Az élet és a testi épség védelméről szóló 15. számú Irányelv irányelvkénti fenntartását a Kúria Büntető Kollégiuma a 3/2013. BJE számú jogegységi határozatával megszüntette.

A Bszi. 195. §-ának (3) bekezdésére figyelemmel, a Bszi. 34. §-a (4) bekezdésének b) pontja alapján a Kúria büntető jogegységi tanácsként eljáró Büntető Kollégium egyetértett az indítvánnyal abban, hogy a jogos védelem feltételeinek egységes értelmezése és alkalmazása érdekében jogegységi eljárás lefolytatása és - a 15. számú Irányelv irányelvkénti fenntartásának megszüntetését követően - jogegységi határozat hozatala szükséges.

A Legfelsőbb Bíróság 15. számú - az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló, 1981. november 23-án meghozott és az élet védelmét fokozottabban biztosító 4. számú Irányelvet felváltó - Irányelve több évtizeden keresztül hasznosan szolgálta az ítélkezési gyakorlat egységének kialakítását. Az időközben bekövetkezett jogszabályi változások - főként a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatályba lépése - azonban indokoltá tették az irányelv alábbiakban részletezett korszerűsítését.

A jogos védelem kérdései

Magyarország Alaptörvényének V. Cikke kimondja, hogy „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett, vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.” A jogtalan támadással szembeni védekezés alkotmányos alapjogként történő deklarálása a Büntető törvénykönyv Általános Részében szabályozott jogintézményt, mint különösen védett értéket emelte ki, olyan felhatalmazást adva az ország polgárainak, amely a jogtalansággal szembeni ellenállást többé nem kivételes lehetőségnek, hanem mindenkit megillető természetes alapjognak ismeri el. E nagy jelentőségű jogalkotási megoldásnak következménye a 2012. évi C. törvény jogos védelmet szabályozó §-ainak (21-22. §), a jogos védelmet minden eddiginél szélesebb körben megengedő kodifikálása. A 15. sz. Irányelv III. részének megalkotása óta eltelt több mint három évtized törvényi változásai, a bírói gyakorlat ehhez igazodó alakulása, és elsősorban a jogos védelem említett rang- és felfogásbeli megváltozása szükségessé teszi a jogos védelem tárgyában folytatott létező ítélkezési gyakorlat továbbfejlesztését. Ez azt jelenti, hogy a 2012. évi C. törvény 2013. július 1-jén történő hatálybalépésétől kezdve a kódex 21. és 22. §-ainak alkalmazása során az ítélkezés alapozhat mindarra a korábbi évtizedekben kimunkált, és továbbra is fenntartható, elvi-dogmatikai alapokon nyugvó, a valóság szülte élethelyzetek elbírálásának tapasztalatai által megérlelt gyakorlatra, amely az új Btk. szabályozásában is felhasználható.

Ugyanakkor a 2012. évi C. törvény, Alaptörvényből levezethető, megváltozott jogalkotói felfogásának következtében a törvény szövegébe épített új rendelkezések más tartalma indokolja, hogy a bírói gyakorlat a jogértelmezés és alkalmazás során szem előtt tartsa a következőket:

1.

Btk. 22. § (1) bekezdés

A védekezést támadás előzi meg. Az elhárítás válasz a támadásra. A védekezés azért jogos, mert a támadás jogtalan. A jogosan védekező a jogot védi a jogtalansággal szemben. Korábbi - ám máig igaz - magyarázat szerint erőt alkalmaz az erőszak ellen. A támadás olyan tevékenység, amely megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit. A támadás objektív ismérve annak jogtalansága. A jogtalan támadás elhárításának kockázatát, következményeit a támadónak kell viselnie.

Amennyiben az aktív magatartással megvalósuló támadás jogellenes állapotot eredményez, annak fenntartása érdekében a támadó által tanúsított passzív magatartás is jogtalan támadásnak minősül (BH 1997.512.).

A támadásnak „intézettnek”, vagy „közvetlenül fenyegetőnek” kell lennie. Intézett a támadás akkor, ha az elkövető valamely, a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte. Közvetlenül fenyegető a támadás akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy igen rövid időn belül reálisan tartani lehet.

A jogos védelmi helyzet mindaddig fennáll, ameddig a megtámadott okkal tarthat a támadás megkezdésétől vagy annak folytatásától.

A 22. § (1) bekezdése szerinti jogtalan támadás irányulhat személy ellen, javak ellen, a közérdek ellen.

A jogtalan támadás általában erőszakos, az elhárító cselekmény pedig mindig kényszerű.

Amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható. Az elhárítás szükségességének a mértéke azonban - a 22. § (3) bekezdése szerint - túlléphető.

Ha van jogtalan támadás, akkor annak az elhárítása szükséges. Az elhárító cselekmény is tevékenység, aktív szembeszegülés a támadással. A szükségesség azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás

elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott. Ha volt más - enyhébb - mód az elhárításra, de annak megválasztásában a támadás okozta ijedtség vagy menthető felindulás a védekezőt meggátolta, akkor a cselekmény büntetendő, de a védekező nem büntethető a túllépés miatt. A védekező cselekmény jogszerűségének egyetlen kritériuma a szükségesség.

A 15. Irányelv III. részének 4. pontjában az arányossággal kapcsolatban kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. Meghaladottá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy „az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna”. Ennek az elvárásnak törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését. Az előzőekben kifejtettekéből következik, hogy a meg nem jelenített fogalom a szükségesség kritériumából vezethető le, s csak azon belül bír jelentőséggel.

A jogos védelem túllépéséért [2012. évi C. törvény 22. § (3) bek.] a védekező csak akkor felel, ha a jogtalan támadás belőle ijedtséget vagy indulatot nem váltott ki, s az enyhébb - ám célravezető - elhárítási módot tudatosan tette félre, amikor a súlyosabb kimenetelűt választotta, mert ezáltal a jogos védelmet a megtorlás eszközeként alkalmazta, amelyre ez a jogintézmény nem ad felhatalmazást.

Mindazonáltal a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja.

Az új törvény a jogos védelmet, a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok között objektív büntethetőségi akadályként kezeli, amikor a jogos védelem során megvalósított cselekményt „nem büntetendőnek” tekinti. Tehát az a cselekmény, amelyet a védekező a jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejt, - s az megvalósíthatja a Különös Rész valamely törvényi tényállását - nélkülözi a társadalomra veszélyességet, s ezáltal bűncselekményt nem valósít meg.

A bűncselekmény hiánya olyan büntetőeljárás akadály, amelynek hivatalból történő észlelése nemcsak a már megindított büntetőeljárás megszüntetését, vagy bírósági szakban, felmentő ítélet hozatalát kell eredményezze, de elejét veheti annak is, hogy a jogosan védekező egyáltalán büntetőeljárás hatálya alá kerüljön.

A 22. § (1) bekezdése szerinti jogos védelem korlátai:

- verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe,
- megtorlásként nem alkalmazható,
- kölcsönös kihívás elfogadása mindkét fél számára a jogtalanság állapotát hozza létre,
- támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől,
- javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti. A 22. § (3) bekezdése szerinti túllépés azonban nem zárható ki.

A jogtalan támadás vagy azzal való fenyegetés értékelése a jogalkalmazón (ügyész, bíró) múlik, és ennek eredményeképpen juthat arra a megállapításra, hogy az intézett vagy fenyegető magatartás - akár a támadó személyének vétőképtelenségére, akár a magatartás súlytalanságára figyelemmel - nem indokolta az elhárító cselekményt, mert az nem volt szükséges, tehát a szükségesség hiányzott.

Ebben az esetben a jogalkalmazói értéktétele végkövetkeztetése a jogos védelem hiányát állapíthatja meg (pld.: kerekesszékebe kényszerült, súlyosan mozgáskorlátozott egyén ütést szándékoló, ám azt végrehajtani komolyan nem képes mozdulata; hároméves gyermek általi tettlegesség).

2.

A 2012. évi C. törvény korábbi kódexben előzménnyel nem rendelkező szabályozása az ún. szituációs jogos védelmi helyzet bevezetése, tartalmilag új, és a taxatív felsorolt eseteihez megdönthetetlen vélelmet társított. A 22. § (2) bekezdésében felsorolt esetekben ugyanis a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna. Ez kétségtelenül azt jelenti, hogy a második bekezdés a)-c) pontjaiban megkívánt feltételek megvalósulása esetén további mérlegelés szükségtelen, és a védekező cselekménye már megvalósulásakor nem büntetendő, mert nélkülözi a társadalomra veszélyességet, éppúgy, mint a 22. § (1) bekezdése alapján az elhárító cselekmény kifejtője esetében.

Éppen a 22. § (1) bekezdésének rendelkezésével azonos szóhasználatból következik, hogy a jogos védelemnek e kiemelt és megdönthetetlen vélelemmel összekapcsolt esetei is kivétel nélkül feltételezik a jogtalan támadás megvalósulását. E fogalommal kapcsolatban mindazt vizsgálni kell, amely a 22. § (1) bekezdése

során sem mellőzhető. A jogtalan támadás rendszerinti erőszakossága és az elhárítás kényszerűsége ezekben az esetekben is előfeltétele a védekezés jogszerűségének. A törvény azonban ezekben az esetekben a jogtalan támadást - azok számbavehetetlen sokfélesége közül - leszűkíti a személy elleni támadásra, lakásba történő jogtalan behatolásra, illetve lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolásra, ha ezek az esetek alpontokban megjelölt időszakban vagy módon valósulnak meg.

Az e törvényi feltételek mellett megvalósuló - mindig aktív magatartással elkövetett - jogtalan támadások esetén a támadó konkrét szándékának további vizsgálata szükségtelen.

A 22. § (2) bekezdésében modellezett esetekben a jogalkotó az erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesítette, és a támadás irányultságára, idejére, módjára, körülményeire tekintettel törvényi vélelmet állított fel arra, miszerint az a)-c) pontokban megkívánt feltételek mellett a támadást a védekező élete ellen irányultnak is kell tekinteni. A jogalkotó a jogellenes cselekmények sértettjeinek helyzetét figyelembe véve értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, mert a támadó dönti el a támadás célját, helyét, idejét, módját. A védekezőt mindez felkészületlenül éri, és ezért az esetek többségében kiszolgáltatott helyzetben van. Ellenszegülésének sikere is kétséges, sőt olykor kimenetele csupán a véletlen, szerencsén múlik. Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor a jogtalan támadás éjjel, felfegyverkezve, fegyveresen vagy létszámfölényben levő támadók által történik.

A személy elleni jogsértő magatartásokkal szemben a védekezés korlátatlansága is ebből a megfontolásból lett törvény által elismerve, olyan elkövetési mód vagy napszak mellett, ahol a jogtalan támadás elhárítása, az annak érdekében kifejtendő aktív ellenszegülés eleve esélytelenebb, kockázatosabb.

A 22. § (2) bekezdésében említett elkövetési idő alatti vagy elkövetési módok megvalósításával kifejtett jogtalan személy elleni támadást - arra való tekintet nélkül, hogy az ténylegesen milyen sérelem okozására irányult - úgy kell tekinteni, hogy az a megtámadott élete ellen is irányult, tehát a védekező a jogtalan támadó életét védelmi cselekményével kiolthatja. A jogalkotó az élet kioltására irányuló támadás törvényi vélelmével a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és a bírói gyakorlat által kimunkált azt az elvet emelte törvényi rangra, mely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés - eredményre tekintet nélkül -

korlátlan.

A 22. § (2) bekezdésének a) és b) pontjaiban szabályozott esetei a hozzájuk tartozó alpontokkal konjunktívak, vagyis az a), illetve b) pont a hozzátartozó valamelyik alponttal együtt külön-külön alkot együttes feltételt.

Ezek bármelyikének megvalósulása megalapozza a védekezés teljes szabadságát, amely azt jelenti, hogy ha a támadás jogtalansága megállapítható, úgy az elhárítás szükséges, a túllépés fogalmilag kizárt, ezért nem is vizsgálható.

A 22. § (2) bekezdésének c) pontja pedig a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás esetével egészíti ki az előző két esetkört, s a c) pontban megkívántak megvalósulása önállóan alapozza meg a törvényi vélelmet.

A 22. § (2) bekezdés b) pontja szerinti lakásba történő jogtalan behatolás, maga a jogtalan támadás, mely azonban kizárólag aktív magatartással valósítható meg. Nem alapozza meg ezt a jogos védelmi helyzetet, ha a lakásba jogszerűen bejutó személy utóbb a lakást felszólítás ellenére nem hajlandó elhagyni. A fegyveresen, illetve felfegyverkezve történő elkövetés értelmező rendelkezéseit a 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdésének 5. és 6. pontjai tartalmazzák, amelyek megegyeznek az 1978. évi IV. tv. 137. §-ának 4. a), b) pontjaiban adott meghatározásokkal, ezért alkalmazásuk nem okozhat gondot, mert folytatható a létező ítélkezési gyakorlat.

Az éjjel fogalmára sem az új, sem a korábbi Btk. nem ad meghatározást, azonban a magánlaksértés ítélkezési gyakorlata ennek a napszaknak az értelmezését kialakította, országosan egységesen kezeli, és nincs olyan ok, amely miatt attól eltérni kellene, tehát az a jogos védelem új rendelkezéseinél is változatlanul irányadó.

A lakás, illetve a lakáshoz tartozó bekerített hely fogalmára ugyanez a megállapítás vonatkozik.

A 22. § (2) bekezdésének b) és c) pontjaiban szabályozott esetek nem személy elleni támadásról szólnak, hanem a lakásba történő jogtalan behatolást, vagy a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolást minősítik jogtalan támadásnak, a b) ponthoz kapcsolt alpontok valamelyikének együttes megvalósulásakor, illetőleg a c) pontban megkívántak teljesülésekor. Nyilvánvaló azonban, hogy a jogellenes magatartások e bármelyikének csak úgy van - a szóban levő törvényhely alkalmazhatósága szempontjából - értelme, ha a külön nevesített és jogtalan támadásnak minősített magatartások bármelyikének hatókörében olyan vétlen személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül, és a támadást el kell hárítania. A 22. § (2) bekezdése ugyanis félreérthetetlenül védekezőről rendelkezik.

A b) és c) pontokban modellezett helyzetek tehát logikailag kapcsolódnak az a) ponthoz, mert a lakásba, illetőleg a lakáshoz tartozó bekerített helyre jogtalan behatolás közvetlen veszélyt jelent az elhárító cselekmény kifejtőjére. Ez igaz akkor is, ha az elhárító cselekmény nem önvédelem, hanem más javainak az oltalma érdekében valósul meg.

A 2012. évi C. törvény általános indoklásából megismerhető jogalkotói akarat világos célkitűzése „a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására, a jogos védelmi helyzet kiszélesítése”. A jogalkotó tehát a jogos védelmet tágítani, nem pedig szűkíteni kívánta. A 22. § (2) bekezdésének törvényi vélelemmel megerősített esetei ezért nem rontják le a korábbi ítélkezési gyakorlat által kimunkált és követett azon elvet, mely szerint - a védett jogtárgyak egyenrangúságára figyelemmel - az élet elleni támadással szemben a védekezés szükséges mértéke nem léphető túl. Ennek hangsúlyozása azért fontos, mert a 22. § (2) bekezdésében megkívántak nélkül is a 22. § (1) bekezdése szerinti szabályozás alapján megállapított jogos védelem sem zárja ki annak lehetőségét, hogy az élet elleni támadást a védekező a támadó életének kioltásával hárítsa el.

3.

A 2012. évi C. törvény 21. §-a szerinti jogos védelem:

Az ún. megelőző jogos védelem kodifikálása a 2009. évi LXXX. tv. 5. §-a által történt meg, és 2009. augusztus 9-től hatályos. Az új Kódex tartalmilag az 1978. IV. tv. 29/A. §-a szerinti szabályozást vette át, nem lényeges szövegeltéréssel. A 22. § rendelkezéseihez képest az érdemel kiemelés, hogy a közérdek védelmében nem vehető igénybe, és jövőbeni ki nem számítható támadás elhárítása érdekében alkalmazható. Túllépése fogalmilag azért kizárt, mert ha a testi épség sérelménél súlyosabb (élet kioltásával járó) következménnyel jár, úgy a védekező emberölés miatt lesz felelősségre vonható, s őt a 21. § szerinti jogos védelem nem fogja megilletni.

A megelőző jogos védelemnek nincs kialakult ítélkezési gyakorlata. A jogos védelem büntető ítélkezésbeni tapasztalataira, és az annak gyakorlatából felhasználható jogértelmezésekre figyelemmel megjegyzést érdemel, hogy ha a „telepített” védelmi eszköz - a bekövetkező jogtalan támadást érzékelve - akkor lép működésbe, amikor a védelmi eszköz telepítője maga is jelen van, akkor az aktualizálódott elhárító cselekményt nem a 21. §, hanem a 22. § (1)

vagy (2) bekezdése szerint indokolt megítélni.

4.

A jogos védelem körében kifejtett cselekmény értékelése megelőzi az erős felindulásban elkövetett emberölés [2012. évi C. törvény 161. §] miatti felelősség megállapítását. Ha a jogos védelmi helyzetben cselekvő a jogos védelmi helyzet megszűnése után, de a jogtalan támadás miatt kialakult menthető felindulásában követi el a cselekményt, vagyis időbelileg lépi túl a jogos védelem körét, a cselekmény a 161. § szerint minősülhet.

Az időbeli túllépés lehetősége a 22. § (2) bekezdése szerinti szituációs jogos védelem eseteivel kapcsolatban sem zárható ki.

5.

Ha az elkövető a valóságos helyzet téves felismerése folytán abban a tudatban cselekszik, hogy ellene jogtalan támadást intéztek, vagy ilyennel közvetlenül fenyegették (vélt jogos védelem), a tévedésre vonatkozó rendelkezéseket [2012. C. tv. 20. §] kell alkalmazni.

E jogegységi határozat a Legfelsőbb Bíróság 15.számú Irányelve III. részének helyébe lép.

.-.-.-.-.

A Bszi. 37. §-a (1) bekezdése szerinti ülésen a Kúria által meghozott e jogegységi határozatot a jogegységi tanács a Bszi. 42. §-ának (1) bekezdésére figyelemmel a Magyar Közlönyben, a központi honlapon és a Kúria honlapján közzéteszi azzal, hogy az a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve III. részének helyébe lép.

Budapest, 2013. július 8.

Dr. Darák Péter s.k. a jogegységi tanács elnöke, Dr. Molnár Gábor Miklós s.k. előadó bíró, Dr. Akácz József s.k. bíró, Dr. Belegi József s.k. bíró, Dr. Czine Ágnes s.k. bíró, Dr. Csák Zsolt s.k. bíró, Dr. Csere Katalin s.k. bíró, Dr. Feleky István s.k. bíró, Dr. Ficsór Gabriella s.k. bíró, Dr. Katona Sándor s.k. bíró, Dr. Kiss Sándor s.k. bíró, Dr. Kónya István s.k. bíró, Dr. Krecsik Eldoróda

s.k. bíró, Dr. Krémer László s.k. bíró, Dr. Márki Zoltán s.k. bíró,
Dr. Mészár Róza s.k. bíró, Dr. Soós László s.k. bíró, Dr. Szabó Péter
s.k. bíró, Dr. Székely Ákos s.k. bíró, Dr. Széplaki László s.k.
bíró, Dr. Varga Zoltán s.k. bíró, Dr. Vaskuti András s.k. bíró a
jogegységi tanács tagjai

A kiadmány hiteléül:

tanácsjegyző
N-né dr. TH